

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

מאת: יצחק בירך דסקל – דיין ומורה צדק וחבר בד"צ

בס"ד, גליון תמ, פרשת בלק, תשפ"א

יעוץ לסכסוכי ממון, אישות, ועריכת חוזים וצוואות על פי ההלכה.

טל: 052-7611435 y.b.daskal@gmail.com

בית דין צדק "בינת המשפט"

וז"ל המחבר (יורה דעה ב, ו) "מומר לאחד משאר עבירות, אין צריך לבדוק לו סכין, ולהרמב"ם צריך. ודוקא במומר לעבירה, אבל מי שהוא פסול לעדות בעבירה מעבירות של תורה, אין צריך לבדוק לו סכין, אפילו להרמב"ם" עכ"ל, וכתב הש"ך (ס"ק יט) וז"ל "ודוקא במומר כו'. היינו שהוא מועד. ופסול לעדות היינו שלא עבר אלא פעם אחת ואינו מועד, ועיין בחושן משפט סימן לד" עכ"ל הש"ך. ובפרי מגדים (שפתי דעת סימן ב ס"ק יט) כתב וז"ל "ודוקא במומר, היינו הרבה פעמים. והיינו שלשה פעמים, ופסול לעדות היינו פעם אחת". עכ"ל.

נמצאנו למדים, שגולן אינו נפסל לשחיטה, ואם גזל שלושה פעמים, והוא מזיד בדבר, ולא שוגג, והתרו בו, צריך בדיקת סכין אחריו לפי שיטת הרמב"ם.

העולה מזה: גולן אינו נפסל לשחיטה. ואם גזל שלושה פעמים, והוא מזיד בדבר, ולא שוגג, והתרו בו, צריך בדיקת סכין אחריו לפי שיטת הרמב"ם.

שוחט שאינו מצייט לדין תורה

ועל פי זה פסק הבית יצחק, בדין שוחט שלא צייט דינא לפסק בית דין, דאינו נפסל לשחיטה אלא אם התרו בו הבית דין שיקיים פסק הדין, אז הוי כמועד. וז"ל שו"ת בית יצחק (יורה דעה א סימן לג) "נראה לי, דבשוחט שאינו רוצה לקיים כפי הדין תורה שעליו, פסול לשחיטה דהוי כגולן וחשוד לדבר אחר, ואחר שהבית דין מתרין בו שיחזור ממון אחרים ולא יתן, הוי כמומר לדבר אחד לעבור על לא תעשה דלא תעשוק או לזה רשע וכו' וצריך בדיקת סכין לרמב"ם" עכ"ל.

הנה נתבאר דמי שאינו צייט דינא, ומתרין בו הבית דין לקיים פסק הדין, הרי זה כמו מועד לגזלה, וצריך בדיקת סכין אחריו, לפי שיטת הרמב"ם.

העולה מזה: מי שאינו צייט דינא, ומתרין בו הבית דין לקיים פסק הדין, הרי זה כמו מועד לגזלה, וצריך בדיקת סכין אחריו לפי שיטת הרמב"ם.

הגוזל דברי תורה האם נקרא גולן

ויש לבאר, האם הגוזל חידושי תורה של חבריו נקרא גולן. ומצאנו לגאון רבי חיים סופר זצ"ל [מגדולי תלמידי מרן החתם סופר זי"ע]

שוחט שגנב דברי תורה האם שחיטתו פסולה

ובו יבואר: א. אם שוחט שגזל, שחיטתו פסולה. ב. שוחט שלא צייט לפסק בית דין, האם שחיטתו פסולה. ג. הגוזל חידושי תורה, האם נקרא גולן. ד. האם דין פסול לעדות ולשחיטה שוים. ה. אם יש גזלה בדבר שאין בו ממש. ו. מדוע הגוזל שופר יצא ידי חובה. ז. העובר איסור שנראה לאנשים היתר, האם פסול לעדות ושחיטה. ח. הטעם שנשתנו הזמנים בדין גזילת דברי תורה.

הנידון

"הוצאתי לאחרונה ספר תורני נפלא ביותר, עם הרבה חידושים, ללפני כמה שבועות, שוחט אחד הוציא קונטרס, שכל כולו מבוסס על שלושה חידושים שלי בספר. לדעתי הוא עבר על גזל ממש של זכות יוצרים, כמו כן עבר באיסור שלא כתב דבר בשם אומרו, ואני חושש לאכול משחיטתו. האם אני צודק בחשש זה".

תשובה

אין כל חשש לאכול משחיטתו.

ביאור התשובה

הקדמה

כידוע יש מחלוקת פוסקים גדולה, אם יש בעלות על יצירה רוחנית, ואסף את כל דבריהם כגורנה הגאון רבי יעקב כהן שליט"א בספר "עמק המשפט" חלק ד' זכות יוצרים, ולסוברים שאין בעלות על יצירה רוחנית, בודאי שאין בזה גזל. וכל דברינו דלהלן הוא אפילו לסוברים שיש בעלות על יצירה רוחנית, מכל מקום אין לפסול שחיטת השוחט על גניבת דברי תורה.

דין גולן האם פסול לשחיטה

בתחלה יש לברר, האם שוחט גולן שחיטתו פסולה. והנה בדין מומר לעבירה אחת, נחלקו הראשונים האם צריך לבדוק סכין אחריו, ודוקא שמועד לעבירה זו, אבל אם אינו מועד, אלא שעבר עבירה אחת בזדון, אף על פי שפסול לעדות, הכל מודים שאין צריך לבדוק סכין אחריו, כמבואר במחבר.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שיטת המהר"ם שיק

ומה שמחתי שראיתי שכיונתי לדברי קדשו של רבינו המהר"ם שיק, שהשיג על דברי המחנה חיים, ושדא בה נרגא בכל דבריו, וז"ל (שו"ת מהר"ם שיק יורה דעה סימן קנו) וז"ל "ובאורח חיים סימן תקפו סעיף יב קיימא לן דבגזל שופר ותקע יצא, וכן קיימא לן במגילה סימן תרצא משום דאין בקול משום גזל, ובירושלמי ריש פרק לולב הגזול יש ב' מאן אמרי חד אמר כתיב יום תרועה יהיה לכם מכל מקום וחד אמר וכו', וכן כתב הטורי זהב, ומזה נראה דפליגו בזה, ולפי זה לפי מאי דקיימא לן דאין גזל בקול דהוי דבר שאין בו ממש, כשם דאמרין קול ומראה וריח אין בו משום מעילה, אם כן כל שכן בזה שאומר חידושי תורה שתלמיד חכם אחר חידש והוא אומר אותם בשם עצמו דלא חשיב גזל, ובתוס' ריש פרק איזה נשך סבירא להו דאפילו בקרקע אינו עובר משום לא תגזול, ובמ"ל הקשה מספרי, ולפי עניות דעתי יש לומר דספרי מקשה משום כיון דמסיג גבול ולוקח פירות ובשעת לקיטתן נעשה גזלן כדאמרין גבי אוונכרי ריש לולב הגזול, ולעולם בדבר שנשאר ברשות בעלים לא נקרא גזל, אלא אפילו לדעת מל"מ וסייעתו, מכל מקום בדבר שאין בו ממש נראה דלא חשיב גזל, ומאן דסבירא ליה בסנהדרין דף נט דהביא מעלתו, דבן נח הלומד תורה חייב משום גזל אי נימא דלשון גזל דווקא, אפשר דסבירא ליה כאידך מאן דאמר בירושלמי הנ"ל"

"אמנם הגונב חידושי תורה דהיינו שאומר משמו מאי דחידש תלמידי חכם אחר זה אסור משום מדבר שקר תרחק, או משום גניבת דעת אסור כמו כל מרמה שמרמה לאדם אחר וכעין הנאה כמו שכתב הרמב"ם בפרק ב מהלכות דיעות ופרק א מהלכות מכירה וחושן משפט סימן רכח כנ"ל, ובירושלמי שם משמע דמי שאומר דבר בשם מי שלא אמרו אינו אלא שעל ידי זה גורם טעות בדין שאחד בר סמכא ואחד אינו בר סמכא, כדאמרו גבי רב ששת דהיה גברא פטיחא ולא היה בקי בבעל השמועה, והיינו כעין ספרי הנ"ל, ובוודאי האמת אהוב אצל השם יתברל בכל הענינים כל שכן בעניני תורה, אבל שיהא בזה משום לא תסיג גבול אינו מוכרח כמו שכתבתי לעיל, כן נראה לפי עניות דעתי ואסיים בברכה וכו' עכ"ל.

הנה דחה את דבריו, דאין דין גזלה בדבר שאין בו ממש, אפילו שלא עשה דבר הראוי, אבל בודאי אין לפסול שחיטתו.

העולה מזה: המהר"ם שיק חולק בתוקף על דברי המחנה חיים, מטעם, דאין דין גזל בדבר שאין בו ממש, ואף על פי שאין ראוי לעשות כן, לא עובר בלא תסיג גבול, ובודאי שאינו גזלן, ולדבריו בודאי אין לפסול השוחט שגנב דברי תורה.

בשו"ת מחנה חיים (חלק חושן משפט, סימן מט) דהאריך בזה וכתב בפשיטות וז"ל "ולדעתי, אם אחד מתלבש בתורת חבירו, ולא אמר בשם אומרו, הוא גנב. הגם שזה נהנה וזה לא חסר, אטו יש רשות ליקח דבר של חבירו שלא מדעתו ולהנות בו, חוץ אם הוא דבר שאין בעל הבית מקפיד בו, ומי הוא זה ואי זה הוא אשר יחפוץ שלא להקפיד, שהוא יעמול בלמעלה מן השמש, ומי שלא עמל בה יתענג בו, וכיון שיש הקפדה בו גזל הוא, ועיין חשן משפט סימן שסג" עכ"ל.

הנה מבואר בדבריו, שהגזול דברי תורה גזלן הוא, ודן שם איך יכול להשיב את הגזלה, והרי כבר גזלה. מכל מקום לפי דבריו מי שמועד לגזול דברי תורה, היה מקום לחייב בדיקת סכין אחר שחיטתו לפי הרמב"ם.

העולה מזה: לפי שיטת המחנה חיים, הגזל דברי תורה, גזלן הוא, ומי שמועד לגזול דברי תורה, היה מקום לחייב בדיקת סכין אחר שחיטתו לפי הרמב"ם.

תמיה על שיטת המחנה חיים

וכל דבריו תמוהים בעיני. דמנין לנו לחדש דבר שאין לו שום מקור בתורה, דאין ספק שגזל אינו אלא גזלת ממון חבירו. ומה שציון לסימן לחושן משפט סימן שסג, היינו בדין דר בחצר חבירו שלא ברשות דאסור, אם מקפיד, אינו ענין לזה כלל, דהתם איירי במשתמש בקרקע חבירו, ואיסור גזלת קרקע מהתורה הוא (רמב"ם גניבה ז, יא), דהוא דבר ממשי, וכשם שאסור לגזול קרקע חבירו, אסור להשתמש בקרקע חבירו, אבל חידוש תורה הוא דבר רוחני, ואינו שימוש ממשי כלל, אלא שמתהדר בדבר שלא לו.

וגם הסברא שכתב "ומי הוא זה ואי זה הוא אשר יחפוץ שלא להקפיד, שהוא יעמול בלמעלה מן השמש, ומי שלא עמל בה יתענג בו" פליאה בעיני. וכי כלפי שמיא לא גליא מי הוא בעל החידוש. וכי אנו לומדים תורה כדי להתגדל ולהתפאר, והרי כל המטרה בתורה הוא לבאר את התורה הקדושה, וכלפי שמיא גליא מי הוא המבאר, ומי הוא שעמל, ונאמן הוא בעל המלאכה שישלם שכרו למי שעמל בה, ומה שייך קפידא בדבר.

העולה מזה: יש לתמוה על המחנה חיים, מנלן לחדש שיש גזל בדברי תורה, ללא שום מקור מהתורה. ומה שכתב שאין לך מי שאינו מקפיד, הוא פליאה, וכי כלפי שמיא לא גליא מי עמל בתורה.

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

ולשחיטה אין פסול רק במועד לעבור עבירה, וכיון שהעובר עבירה שאינו נראה לאנשים עבירה אינו נפסל לעדות, קל וחומר שלא נפסל לשחיטה.

והנה הגונב דברי תורה אע"פ שהוא חמור, להרבה אנשים נחשב היתר, דידועים דברי התוספתא דמותר לגנוב דברי תורה, וז"ל (בבא קמא פרק ז הלכה יג) "אבל המתגנב מאחר חבר, והולך ושונה פרקו, אף על פי שנקרא גנב, זוכה לעצמו שנאמר לא יבוזו לגנב וגו', סוף שמתמנה פרנס על הצבור ומזכה את הרבים וזוכה לעצמו ומשלם כל מה שבידו, שנמר ונמצא ישלם שבעתים וגו'" עכ"ל, ואע"פ שהמחנה חיים כתב שם דאין להתיר על פי זה לגנוב דברי תורה, דזה דוקא אם על ידי זה מתמנה פרנס על הציבור וכדו', אבל בסתם, איסור גמור הוא. מכל מקום, כיון שנחשב כהיתר, בודאי אין לפסול לעדות מי שגנב דברי תורה, וקל וחומר שאינו נפסל לשחיטה. הנה נתבאר, שכיון שלגנוב דברי תורה נראה לאנשים היתר על פי התוספתא, אין לפסול גנב דברי תורה לעדות, וקל וחומר שלא פסול לשחיטה.

העולה מזה: עוד טעם יש להתיר שחיטתו, שכיון שלגנוב דברי תורה נראה לאנשים היתר על פי התוספתא, אין לפסול גנב דברי תורה לעדות, וקל וחומר שלא פסול לשחיטה

הנראה לעניות דעתי מדוע החמיר המחנה חיים

ובאמת פליאה היתה בעיני, מדוע החמיר כל כך המחנה חיים בגניבת חידושי תורה, וכי לכבודו אנו לומדים. ולולי דמיסתפינא אמינא, דהנה כידוע בזמן המחנה חיים, הרבנות היתה הדרך היחידה כמעט ללומדי תורה לאפשר להם ללמוד תורה, והרבנים נבחרו לפי גדלות תורתם וחידושיהם. לכן בזמן ההוא, היה בגניבת חידושי תורה מעין השגת גבול, דגונב פרנסתו של חברו, שעל ידי גניבת חידושי תורה יתקבל לרבנות. אבל בזמנינו שאין הרבנות מפרנסת את בעליה כלל, ולא נבחרים רבנים לפי חידושי תורתם, אין שום סרך של הפסד ממון מגניבת חידושי תורה, לפיכך גם המחנה חיים מודה שאין בזה דין גזל ופסול כלל.

העולה מזה: בזמן ההוא, היה בגניבת חידושי תורה מעין השגת גבול, דגונב פרנסתו של חברו, שעל ידי גניבת חידושי תורה יתקבל לרבנות. אבל בזמנינו שאין הרבנות מפרנסת את בעליה כלל, ולא נבחרים רבנים לפי חידושי תורתם, אין שום סרך של הפסד ממון מגניבת חידושי תורה, לפיכך גם המחנה חיים מודה שאין בזה דין גזל ופסול כלל.

ביאור דברי המהר"ם שיק

ומה שכתב המהר"ם שיק שאין גזל בדבר שאין בו ממש, הוא מבואר גם ברמב"ם שכתב בדין שופר הגזול, וז"ל "(שופר וסוכה ולולב א, ג) שופר הגזול שתקע בו יצא שאין המצוה אלא בשמיעת הקול אף על פי שלא נגע בו ולא הגביהו השומע (יצא) ואין בקול דין גזל" עכ"ל. וכתב רבינו מנוח (ספר המנוחה, שם) וז"ל "ומה שכתב הרב שאין בקול דין גזל, הטעם, שהרי קול ודבור דבר שאין בו ממש, הוא כדאמרינן בשלהי פרק קמא דנדרים ובפרק שני שאין הנדרים חלים על דבר שאין בו ממש, כגון מי שאומר דבורי אסור עליך שאינו אסור בשביל זה מדבר עמו, לפי שהדבור אין בו ממש, ומאחר שאין בו ממש היכי שייך ביה דין גזלה כלל, מיהו שרש דבר זה הוציא הרב מהירושלמי, דאמרינן התם פרק לולב הגזול הכל מודים בלולב הגזול שהוא פסול, ומה בין שופר ללולב, אמר רבי יוסי בלולב כתוב ולקחתם לכם משלכם לא משל איסורי הנאה, ברם הכא יום תרועה יהיה לכם מכל מקום אמר רבי אלעזר חמץ בגופו הוא יוצא, ברם הכא בקולו הוא יוצא ויש קול אסור בהנייה, מה פליגי בשגזלו משופה אבל גזלו ושפחו דמים הוא חייב לו, פירוש שהרי קנאו בשינוי מעשה. ע"כ מהירושלמי משמע מהכא דשופר גזול כשר מתרי טעמי חדא מיום תרועה וגומר, ותו שאין בקול דין גזל, ומאחר שאין בקול דין גזל אין כאן משום מצוה הבאה בעבירה" עכ"ל.

הנה מבואר בדבר שאין בו ממש אין בו גזל, ובודאי שלא לפסול שוחט כלל. וכן ראיתי בספר עמק המשפט שהאריך בזה בכמה מקומות (סימן ב, וסימן לט, וסימן כד) ומסיק בפשיטות שאין כל חשש גזלן לגזול דברי תורה אפילו שלא עשה כראוי, והאריך שם להשיג גם על דברי השד"ח חמד, ודבריו נכונים מאוד.

העולה מזה: המקור שאין גזל בדבר שאין בו ממש הוא מדברי הרמב"ם, שהגזול שופר יוצא ידי חובה כי קול אין בו ממש, וכשם שנדרים אינם חלין על דבר שאין בו ממש, הוא הדין גזל, וכן הוא בירושלמי.

גנב דברי תורה האם נפסל לשחיטה

ובנידון דידן, אפילו אם יש דין גזלן בדברי תורה, הרי לא התרו בו, וכבר נתבאר ששוחט לא נפסל בגזלן אלא אם מועד לדבר, ופשיטא שבגניבת דברי תורה ללא התראה לא נעשה מועד. זאת ועוד, הרי פסק המחבר בחושן משפט, שאין לפסול לעדות אם עובר על דברים שנחשב לאנשים כהיתר, כמבואר בחושן משפט סימן לד סעיף ד וסעיף כד, והרי הדברים קל וחומר, דכבר נתבאר שפסול עדות חמור יותר מפסול שחיטה, דעובר עבירה פעם אחת נפסל לעדות,

בינת המשפט

עניני ממונות אקטואליים

שאינן ראוי לעשות כן, לא עובר בלא תסיג גבול, ובודאי שאיננו גזלן, ולדבריו בודאי אין לפסול השוחט שגנב דברי תורה.

ו. המקור שאין גזל בדבר שאין בו ממש הוא מדברי הרמב"ם, שהגוזל שופר יוצא ידי חובה כי קול אין בו ממש, וכשם שנדרים אינם חלין על דבר שאין בו ממש, הוא הדין גזל, וכן הוא בירושלמי.

ז. עוד טעם יש להתיר שחיטתו, שכיון שלגנוב דברי תורה נראה לאנשים היתר על פי התוספתא, אין לפסול גנב דברי תורה לעדות, וקל וחומר שלא פסול לשחיטה.

ח. בזמן ההוא, היה בגניבת חידושי תורה מעין השגת גבול, דגונב פרנסתו של חברו, שעל ידי גניבת חידושי תורה יתקבל לרבנות. אבל בזמנינו שאין הרבנות מפרנסת את בעליה כלל, ולא נכחרים רבנים לפי חידושי תורתם, אין שום סרך של הפסד ממון מגניבת חידושי תורה, לפיכך גם המחנה חיים מודה שאין בזה דין גזל ופסול כלל.

ט. שוחט שגזל דברי תורה, מותר לאכול משחיטתו, מכתה טעמים: א. לא התרו בו ולא נעשה מועד, ואין צריך בדיקת סכין לרמב"ם בגזלן רק אם מועד לגזול. ב. אין דין גזל בדבר שאין בו ממש. ג. גניבת דברי תורה נראה היתר לאנשים ואפילו לעדות לא נפסל, קל וחומר לשחיטה. ד. בזמנינו אין כל סרך של הפסד ממון מגניבת חידושי תורה, והכל מודים שאין בזה דין גזל. ה. יש לדון לכף זכות שאחר גנב, ונתנו לו.

יש לדון אדם לכף זכות

ומלבד כל זאת, מניין לנו שהשוחט גנב את דברי התורה, אולי מישהו אחר גנב את החידושים, ונתן לשוחט לקונטרס שלו, והרי אסור לחשוד באדם אם יש צד לדונו לכף זכות.

פסק דין בנידון דידן

לפי המבואר יש להתיר שחיטתו בלא כל פקוק מכמה טעמים: א. לא התרו בו ולא נעשה מועד, ואין צריך בדיקת סכין לרמב"ם בגזלן רק אם מועד לגזול. ב. אין דין גזל בדבר שאין בו ממש. ג. גניבת דברי תורה נראה היתר לאנשים ואפילו לעדות לא נפסל, קל וחומר לשחיטה. ד. בזמנינו אין כל סרך של הפסד ממון מגניבת חידושי תורה, והכל מודים שאין בזה דין גזל. ה. יש לדון לכף זכות שאחר גנב, ונתנו לו.

דינים העולים:

א. גזלן אינו נפסל לשחיטה. ואם גזל שלושה פעמים, והוא מזיד בדבר, ולא שוגג, והתרו בו, צריך בדיקת סכין אחריו לפי שיטת הרמב"ם.

ב. מי שאינו ציית דינא, ומתירין בו הבית דין לקיים פסק הדין, הרי זה כמו מועד לגזלה, וצריך בדיקת סכין אחריו לפי שיטת הרמב"ם.

ג. לפי שיטת המחנה חיים, הגוזל דברי תורה, גזלן הוא, ומי שמועד לגזול דברי תורה, היה מקום לחייב בדיקת סכין אחר שחיטתו לפי הרמב"ם.

ד. יש לתמוה על המחנה חיים, מנלן לחדש שיש גזל בדברי תורה, ללא שום מקור מהתורה. ומה שכתב שאין לך מי שאינו מקפיד, הוא פליאה, וכי כלפי שמיא לא גליא מי עמל בתורה.

ה. המהר"ם שיק חולק בתוקף על דברי המחנה חיים, מטעם, דאין דין גזל בדבר שאין בו ממש, ואף על פי

